

УДК 355.431:355.426

С. О. Годлевський, О. В. Лавніченко

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ВСЕРЕДИНІ ДЕРЖАВИ ЗА ЇХ ІНТЕНСИВНІСТЮ

Обґрунтовано критерії класифікації збройних конфліктів всередині держави за їх інтенсивністю на основі відомих критеріїв складності оперативної обстановки та класифікації надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: інтенсивність збройного конфлікту, характеристика збройного конфлікту, показник властивості збройного конфлікту, щільність подій, відносні втрати за одиницю часу, інтегральний критерій.

Постановка проблеми. У статті [1] запропоновано типологію збройних конфліктів всередині держави (ЗКВД) за їх інтенсивністю на конфлікти низької, середньої та високої інтенсивності. Інтенсивність ЗКВД відповідає певному набору характеристик конфлікту, включаючи масштаб конфлікту, перелік загроз, які необхідно нейтралізувати урядовим силам, склад і характер дій протидіючої сторони тощо. У той же час критеріїв для класифікації ЗКВД за їх інтенсивністю не розроблено.

Використання таких критеріїв дасть змогу:

- правильно і своєчасно оцінити обстановку та прийняти рішення керівництвом Національної гвардії України (НГУ) щодо терміну, масштабу, послідовності застосування формувань з відповідними можливостями для врегулювання конфлікту, у тому числі спланувати підготовку до дій за призначенням, що може бути відображено у керівних документах;

- розробити методику розрахунку необхідного бойового складу й ешелонування угруповань сил Національної гвардії для розв'язання ЗКВД у певному регіоні країни;

- у разі створення міжвідомчого угруповання визначити роль, завдання, порядок підпорядкованості силових структур, що входять до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Автором [1] досліджено сутність поняття “збройний конфлікт всередині держави” і наведено перелік критеріїв, які відрізняють його від ситуацій внутрішніх безладь, коли з одного боку, рівня збройного конфлікту ще не досягнуто, та від міжнародного збройного конфлікту, який має вищу інтенсивність та іншу сутність, – з іншого.

Незважаючи на те, що західні фахівці останнім часом відмовилися від показника інтенсивності як універсального при

оцінюванні дій військ і намагалися замінити його масштабом бойових дій, це не мало успіху [2]. Тому слід розрізняти поняття “інтенсивність збройного конфлікту” та “масштаб збройного конфлікту”.

Під “масштабом збройного конфлікту” розуміють його територіальне поширення, склад утягнутих у конфлікт сторін, обсяги заподіяних наслідків тощо. Зміст поняття “інтенсивність збройного конфлікту” розкрити складніше.

У Великому тлумачному словнику української мови [3] дається таке визначення терміну “інтенсивність”: це кількісна оцінка частоти яких-небудь подій, енергії, потоку та ін.

Поняття інтенсивності збройного конфлікту, в першу чергу, пов'язується з інтенсивністю бойових дій у ньому, а інтенсивність бойових дій – з бойовим напруженням.

У джерелі [4] під “бойовим напруженням” розуміється ступінь інтенсивності бойових дій. У Сухопутних військах, Військово-Повітряних силах та Військах протиповітряної оборони, Військово-Морських силах бойове напруження характеризується активністю сторін, кількістю завдань, що виконуються, силами і засобами, що використовуються, та обсягом втрат у певний проміжок часу; в авіації – кількістю вильотів літаків, вертольотів за добу або у розрахунковий період. Установлюється старшим начальником з урахуванням характеру бойових дій, бойового складу військ, сил флоту й авіації, їх можливостей, підготовки особового складу, умов базування, погоди, матеріального і технічного забезпечення.

В. Нестеркін у [5] пов'язує критерій інтенсивності конфлікту з *рівнем середньомісячних санітарних втрат своїх сил відносно загальної чисельності цих сил і*

наводить приклади рівнів втрат для конфліктів різної інтенсивності. Такий показник ще можна назвати “рівнем відносних середньомісячних втрат своїх сил”. У цій праці також проводиться аналіз середньодобових втрат військ у локальних війнах та збройних конфліктах, що для бойової групи полку, бригади складають до 2,0 % чисельності особового складу. Такий рівень втрат може бути вибраний як орієнтир для ЗКВД.

У [6] автор розглядає ЗКВД низької та високої інтенсивності. При цьому за основний показник приймається *рівень організації дій протидіючої сторони*: чи це розрізнений характер дій окремих незаконних збройних формувань, чи це скоординовані дії під відповідальним командуванням.

Герасимов А. В. у [7] як показник інтенсивності називає *активність дій протидіючих сторін*.

Під активністю дій розуміється *щільність подій*, тобто кількість виникнення певних подій за прийняту одиницю часу (годину, добу, тиждень, місяць тощо), що, на наш погляд, найбільше відповідає сутності явища інтенсивності. Такими подіями можуть бути: бойові зіткнення з урядовими силами, заподіяння втрат, теракти, захоплення будинків, диверсії, обстріли тощо. Щільність подій у ЗКВД може бути вибрана як головний показник.

Автором [8] розроблено критерії складності оперативної обстановки у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки для оперативної ланки управління. Уявлення про ступінь складності оперативної обстановки сформульовано шляхом порівнювання реальних умов обстановки з *нормативними характеристиками (нормативними умовами)* за чотирма рівнями її складності (“звичайний”, “ускладнений”, “кризовий”, “надзвичайний”) і за трьома основними елементами оперативної обстановки [соціально-політична обстановка; громадський порядок (громадська безпека); органи державної влади і місцевого самоврядування]. Той варіант, за яким досягається більший збіг умов за елементами оперативної обстановки, пропонується вважати ступенем складності оперативної обстановки.

За своєю сутністю ЗКВД, безумовно, є надзвичайною ситуацією соціального характеру не нижче державного рівня. У [9] для визначення рівня надзвичайної ситуації

запроваджено такий підхід. Залежно від характеристик надзвичайної ситуації, зокрема, територіального поширення, обсягів заподіяних наслідків (у тому числі загибель людей), технічних та матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, надзвичайна ситуація класифікується як державного, регіонального, місцевого або об’єктового рівня.

Відмінністю підходу є те, що за основу беруться такі характеристики надзвичайної ситуації, які визначають її масштаб.

Мета статті – обґрунтувати підходи до визначення критеріїв класифікації ЗКВД за їх інтенсивністю для полегшення прийняття рішення щодо терміну і масштабу застосування НГУ для врегулювання збройного конфлікту цього типу.

Виклад основного матеріалу. Окремі властивості ЗКВД можуть бути описані як параметрами і показниками, що мають кількісне вираження, так і характеристиками, які складно виразити числово. Якщо масштаб конфлікту в основному виражається параметрами, наприклад, тривалість ЗКВД, розмір району конфлікту, розмір території, що контролюється незаконними збройними формуваннями (НЗФ), бойовий склад НЗФ, бойовий склад урядових сил, то інтенсивність – здебільшого показниками, які мають функціональну корисність і пов’язані з частотою виникнення подій, зокрема: щільність подій, напруженість бойових дій, середньомісячні санітарні втрати своїх сил відносно їх загальної чисельності тощо.

Крім того, ЗКВД властиві такі характеристики:

- організованість дій НЗФ (див. рисунок);
- стан контролю території в районі конфлікту центральними та іншими органами влади;
- наслідки активного негативного інформаційно-психологічного впливу засобів масової інформації на населення, особовий склад органів правопорядку і військових формувань;
- наявність загрози переростання збройного конфлікту в громадянську війну;
- наявність загрози поширення конфлікту на сусідні території, використання території сусідньої держави для формування НЗФ;
- наявність загрози гуманітарної катастрофи та необхідність втручання зовнішніх сил.

З використанням підходів у [5–8], а також з урахуванням вивченого досвіду розвитку ЗКВД у різних країнах світу запропоновано такі показники для класифікації ЗКВД за інтенсивністю:

- щільність подій;
- середньомісячні показники втрат своїх сил у відсотках до загальної чисельності особового складу;
- відносне збільшення розміру території ЗКВД за місяць (у відсотках від початкового розміру);
- організованість дій НЗФ (рисунок).

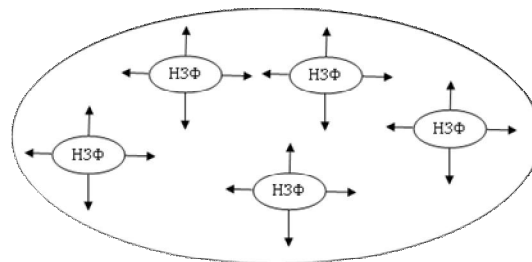
При цьому як головний показник, який характеризує інтенсивність ЗКВД, приймаємо *щільність подій*, що відображує суму подій за одиницю часу. Інші три показники вважаємо допоміжними.

У зв'язку з тим, що під час визначення інтенсивності реального ЗКВД на практиці може статися так, що за окремими критеріями його можна буде віднести до ЗКВД різної інтенсивності, для побудови узагальненого

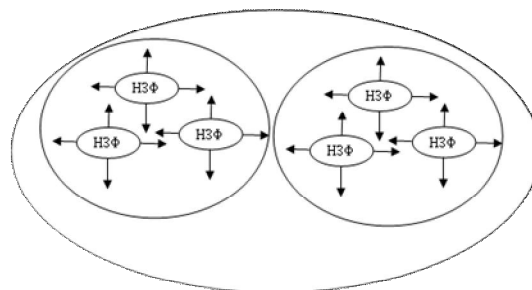
(інтегрального) критерію необхідно звести кілька не узгоджених між собою критеріїв до одного, для чого пропонується використовувати метод адитивного перетворення [10]. Сутність методу полягає у такому.

Спочатку експертами методом безпосередньої оцінки проводиться упорядкування за рангами всіх часткових критеріїв відповідно до їх корисності, після чого евристичним шляхом кожен експерт надає чисельну оцінку кожному частковому критерію відносно його корисності у порівнянні з найголовнішим, якому надається значення, що дорівнює одиниці. Указаний метод ґрунтується на гіпотезі про спадну залежність між рангом і відносною корисністю критерію. Слід зазначити, що рішення на кожному з перерахованих етапів повинні прийматися на основі усередненої думки багатьох експертів, що підвищує об'єктивний зміст інтегрального критерію.

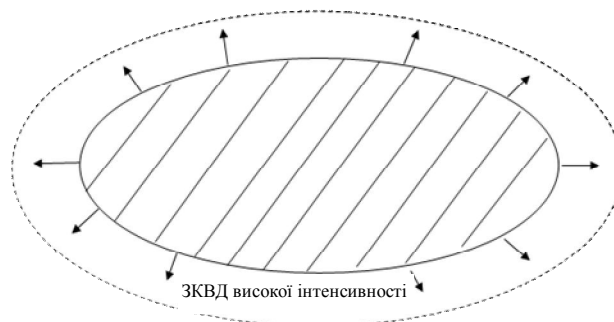
Оскільки критерії q_i можуть мати різну розмірність, то у разі їх використання необхідно провести нормування, тобто

ЗКВД низької інтенсивності

ЗКВД середньої інтенсивності

ЗКВД високої інтенсивності

Зростання інтенсивності ЗКВД залежно від організованості дій НЗФ

С. О. Годлевський, О. В. Лавніченко. Критерії класифікації збройних конфліктів всередині держави за їх інтенсивністю

привести їх до загальної розмірності, у цьому випадку – до безрозмірного вигляду.

Для надання рівномірності впливу кожного з критеріїв на значення інтегрального критерію слід вирівняти діапазони зміни значень критеріїв шляхом масштабування і зведення їх до діапазону [0, 1].

Для цього повинні бути задані допустимі області зміни значень критеріїв q_i , $q_{ін} < q_i \leq q_{ів}$. Лінійне перетворення має такий вигляд:

$$q_i^{відн} = \begin{cases} 0 & \text{при } q_i \leq q_{ін} \\ \frac{q_i - q_{ін}}{q_{ів} - q_{ін}} & \text{при } q_{ін} < q_i \leq q_{ів} \\ 1 & \text{при } q_i > q_{ів} \end{cases} \quad (1)$$

де $q_i^{відн}$, $q_{ін}$, $q_{ів}$ – відносно, нижнє і верхнє значення критерію q_i відповідно.

У випадку такого перетворення чутливість шкали змін q_i у всьому діапазоні змін постійна.

Оцінювання інтегрального показника E проводиться відповідно до формули

$$E = \sum_{i=1}^n b_i q_i^{відн}, \quad (2)$$

де b_1, b_2, \dots, b_n – коефіцієнти корисності часткових критеріїв лінійної форми інтегрального обчислення.

Варіант побудови інтегрального критерію подано у таблиці.

Критерії класифікації збройних конфліктів всередині держави за їх інтенсивністю (варіант)

Назва показника (у дужках – коефіцієнт корисності)	Одиниця виміру	Нормативні значення показників (у дужках – безрозмірна відносна величина)		
		за варіантом 1	за варіантом 2	за варіантом 3
Головний критерій				
1. Щільність подій у ЗКВД (1)	Подія на добу	10...15 (0,066...0,333)	15...20 (0,333...0,666)	20...25 (0,666...1,000)
Допоміжні критерії				
2. Середньомісячні показники втрат своїх сил (у %) до загальної чисельності особового складу (0,6)	%	0,8...1,7 (0,037...0,333)	1,7...2,7 (0,333...0,555)	2,7...3,5 (0,555...1,000)
3. Організованість дій НЗФ (0,4)	%	Дії НЗФ мають розрізнений характер з контролем точкових об'єктів (невелике місто, селище, кілька селищ) і слабкою взаємодією між собою	Великі загони НЗФ перебувають під командуванням польових командирів, які можуть взаємодіяти між собою, проводять організовані дії з обмеженим контролем окремих територій (район області, кілька невеликих міст, селищ)	НЗФ перебувають під загальним відповідальним командуванням зі значним контролем території (район, кілька районів області, велике місто) і можуть проводити скоординовані дії
		20...40 (0,0125...0,250)	40...70 (0,250...0,625)	70...100 (0,625...1,000)
4. Відносно збільшення розміру території ЗКВД за місяць (0,3)	%	10...20 (0,033...0,333)	20...30 (0,333...0,666)	30...40 (0,666...1,000)
Інтегральний критерій				
		0,103...0,732	0,732...1,449	1,449...2,300
Зведений до одиниці		0,045...0,318	0,318...0,630	0,630...1,000
		НИЗЬКА	СЕРЕДНЯ	ВИСОКА

“Організованість дій НЗФ” є якісною характеристикою, тому методом експертних оцінок присвоюємо числові межі за трьома ступенями організованості (за варіантами 1, 2, 3, указаними у таблиці). За 100 % приймається найвищий ступінь організації НЗФ, що вже подібний до організації армійських формувань. При цьому діапазон значень від 0 до 20 % відповідає слабкій організованості дій, що не підпадає під жоден із варіантів.

У цьому випадку діапазон значень інтегрального показника E складає від 0,103 до 2,300 ($E_1 = 0,066 + 0,022 + 0,005 + 0,010 = 0,103$; $E_2 = 1,000 + 0,600 + 0,400 + 0,300 = 2,300$). Зведенням його до одиниці (поділивши на найбільше значення 2,3) отримуємо діапазон значень 0,045...1,000.

Маючи такий інтегральний показник, класифікацію ЗКВД за їх інтенсивністю проводять шляхом порівнювання отриманого інтегрального показника, що характеризує реальний ЗКВД, з нормативними показниками за варіантами, поданими у таблиці.

Наведемо приклад. Маємо умовний ЗКВД з такими характеристиками (див. таблицю):

1) щільність подій складає 17 на добу (відповідає середній інтенсивності конфлікту);

2) середньомісячні показники втрат своїх сил у відсотках до загальної чисельності особового складу складають 1,2 (відповідає низькій інтенсивності);

3) організованість дій НЗФ складає 35 % (відповідає низькій інтенсивності);

4) відносне збільшення розміру території ЗКВД за місяць – 18 % (відповідає низькій інтенсивності).

Розрахуємо інтегральний показник E і порівняємо його з нормативним діапазоном:

$$E_1 = 0,466 + 0,088 + 0,075 + 0,080 = 0,709$$
$$0,709 : 2,300 = 0,308. \quad (3)$$

Таке значення належить до діапазону 0,045...0,318, що відповідає варіанту 1, тобто низькій інтенсивності ЗКВД.

Цей приклад показує, що у разі належності значень головного та допоміжного показників до діапазонів значень різних варіантів класифікації побудований інтегральний показник може вже належати до варіанта, що відмінний від того, який визначений за головним показником.

Так, у наведеному прикладі значення головного показника цілком належало до діапазону варіанта 2 (відповідає ЗКВД середньої інтенсивності), а значення допоміжних показників – до варіанта 1 (відповідає ЗКВД низької інтенсивності).

Проте значення інтегрального показника вказало на належність до діапазону варіанта 1.

Висновки

Отже, особливостями запропонованого підходу до обґрунтування критеріїв класифікації ЗКВД за їх інтенсивністю порівняно з попередніми є використання характеристик, властивих саме ЗКВД, відносних показників, які розкривають їх інтенсивність, а також використання інтегрального критерію. Для виділення найбільш суттєвих властивостей ЗКВД він розглядався як велика складна система.

Наведені у таблиці показники властивостей ЗКВД на практиці є взаємопов'язаними і взаємозалежними. Наприклад, щільність подій тісно пов'язана із заподіянням втрат урядовим силам, а організованість дій НЗФ – з відносним збільшенням розміру території ЗКВД за місяць. Тому напрямами подальших досліджень може бути визначення кореляції між запропонованими показниками властивостей ЗКВД, що дозволить підвищити точність класифікації таких типів збройних конфліктів за їх інтенсивністю.

Зміст наведених у цьому дослідженні критеріїв, можливо, не є остаточним і потребує подальшого розвитку, особливо щодо врахування допомоги повстанцям іноземними державами, коефіцієнта підтримки дій НЗФ місцевим населенням, тривалості ЗКВД, правового режиму, який необхідно ввести, та питань інформаційного впливу з боку НЗФ на урядові сили, місцеві органи влади, населення.

При цьому слід прагнути, щоб якомога більше характеристик ЗКВД виражалися кількісними показниками. Для уточнення значень таких показників необхідно вивчати досвід ЗКВД у різних країнах світу та робити статистичні узагальнення.

Список використаних джерел

1. Лавніченко, О. В. Сутність збройного конфлікту всередині держави та підходи до його типології [Текст] / О. В. Лавніченко, С. О. Годлевський // Честь і закон. – 2015. – № 4. – С. 4–14.

2. Клименко, А. Ф. К вопросу о теории военных конфликтов [Текст] / А. Ф. Клименко // Военная мысль. – № 10. – 1992. – С. 32.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с.

4. Война и мир в терминах и определениях [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://war_peace_terms.academic.ru/. – Назва з екрана.

5. Нестеркин, В. Войны и кризисы. Два года войны в Ираке (2003–05 г.) [Текст] / В. Нестеркин // Зарубежное военное обозрение. – 2005. – № 4. – С. 12–19.

6. Батырь, В. А. МГП. Учебник. Глава 2. Вооруженные конфликты и их классификация [Электронный ресурс] / В. А. Батырь. – Режим доступа : <http://studopedia.org/1-48650.html> – Назва з екрана.

7. Герасимов, А. В. Внутренние вооруженные конфликты в современном мире: политико-правовой анализ [Электронный ресурс] / А. В. Герасимов. – Режим доступа : <http://www.samoupravlenie.ru/17-20.htm>. – Назва з екрана.

8. Шамаков, О. М. Критерії складності оперативної обстановки у сфері забезпечення громадської безпеки для оперативної ланки сил охорони правопорядку [Текст] / О. М. Шамаков // Честь і закон. – 2007. – № 4. – С. 4–8.

9. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 368. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>. – Назва з екрана.

10. Денисов, А. А. Теория больших систем управления [Текст] / А. А. Денисов, Д. Н. Колесников. – Л. : Энергоиздат, 1982. – С. 7–39.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2016 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

УДК 355.431:355.426

С. А. Годлевский, А. В. Лавниченко

КРИТЕРИИ КЛАССИФИКАЦИИ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ ВНУТРИ ГОСУДАРСТВА ПО ИХ ИНТЕНСИВНОСТИ

Обоснованы критерии классификации вооруженных конфликтов внутри государства по их интенсивности на основе известных критериев сложности оперативной обстановки и классификации чрезвычайных ситуаций.

***Ключевые слова:** интенсивность вооруженного конфликта, характеристика вооруженного конфликта, показатель свойства вооруженного конфликта, плотность событий, относительные потери за единицу времени, интегральный критерий.*

UDC 355.431:355.426

S. O. Hodlevskiy, O. V. Lavnichenko

THE CRITERIA OF CLASSIFICATION ARMED CONFLICT INSIDE THE STATE BY THEIR INTENSITY

The article presents the substantiation of criteria for the classification of armed conflicts within the state by their intensity based on known criteria for the complexity of the situation and the classification of emergencies.

***Keywords:** intensity of armed conflict, characteristic of the armed conflict, the indicator of a feature of armed conflict, the density of events, relative loss per unit of time, integral criterion.*

Годлевський Сергій Олександрович – старший науковий співробітник (начальник сектору) науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України

Лавніченко Олександр Васильович – кандидат військових наук, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва Національної гвардії України